

ŽENA SA POLITIČKIM MANDATOM

Iskustveni priručnik s prostorom za dopunu

Ova publikacija je rađena uz podršku Fondacije Heinrich Böll
<https://www.ba.boell.org>

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji ne predstavljaju izričite
stavove i mišljenja Fondacije Heinrich Böll

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
SARAJEVO
Bosna i Hercegovina | Sjeverna Makedonija

IMPRESSUM:

Autorica: Rubina Čengić

Lektura i korektura: Enida Čamdžić

Izdavačice: Fondacija CURE

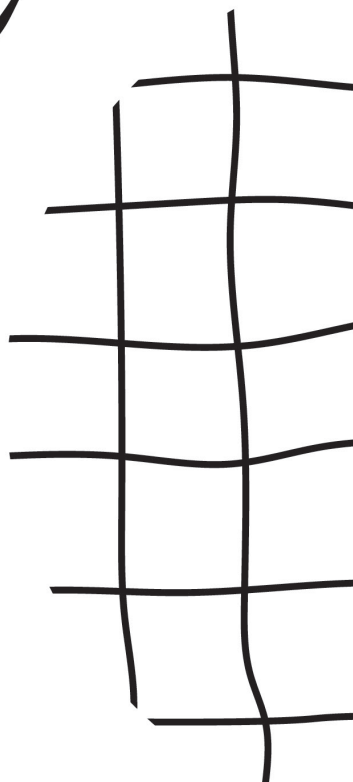
**Žena sa političkim mandatom
Iskustveni priručnik s prostorom za dopunu**

Sarajevo, 2022.

ŽENA SA POLITIČKIM MANDATOM

Iskustveni priručnik s prostorom za dopunu

SADRŽAJ:

Uvod	6
Zašto i kako	8
Ciljevi i motivi, glavne teme	10
Odlučivanje: demokratski ili svako na svoju stranu	12
Pripreme za arenu, muške i ženske strane	14
Komunikacija	16
Podrška i izazovi	18
Predrasude i komentari	20
Dobro i loše	22
Izlazak ili odustajanje ili... ..	24
Doživjele i preživjele	26
Ambijent sada	28
Savjeti za one koje dolaze	30
Iskustva podijelile	32
Političke partije - Skraćenice	33
Umjesto oslonca	34
O Fondaciji CURE	35
O Projektu	36
O autorici	37
Prostor za vlastita iskustva	38

UVOD

Ideja za ovu publikaciju, ambiciozno nazvanu Priručnik i to iskustveni, je da ženama koje budu izabrane na izborima 2022. godine, ali i svim narednim, pomogne da ne budu same, da se oslone na iskustva onih koje su ranije bile u njihovim cipelama.

Najvažnije što trebate znati je da je osvojeni mandat vaš, bilo da je sa redovne ili sa kompenzacijske liste i ne mogu vam ga oduzeti. Kada ga jednom osvojite, sa svojim mandatom možete preći u drugu stranku ili postati nezavisna vijećnica/ zastupnica. U svakom slučaju – vi ste vlasnica mandata! I važno je da čuvate svoje dostojanstvo.

Ako nešto krene loše morate znati da nije uvijek do vas, zapravo nikada nije do vas – partije su vođene različitim stilovima, školama upravljanja, predsjednici su različiti tipovi, ego je čudo... Biće vam mnogo lakše ako dobro definišete svoj cilj i osmislite plan djelovanja jer onda znate put, šta god vam neko rekao.

Neće vam biti lako jer ambijent u Bosni i Hercegovini u cjelini nije naklonjen ženama: iako pravni okvir u BiH ženama garantuje sva prava, iako Izborni zakon BiH nalaže da 40 posto kandidata/kinja mora biti spola koji je manje zastupljen i iako žene čine više od 50 posto stanovništva, u vlasti je manje od osam posto žena; na lokalnim izborima 2020. od 140 načelničkih i gradonačelničkih mjesta žene su osvojile pet, a glasale su i žene i muškarci?!

Uz to, općepoznato je da je u Bosni i Hercegovini, u institucijama sistema vlasti na mjestima gdje se donose odluke, vrlo malo žena, potpuno neprihvatljivo mali procenat, a da ih je na terenu mnogo više i da se tamo bave teški terenskim radom, *ispravljaju krive drine*, nastoje da nametnu životno važne teme, rješavaju probleme... Prema njihovim tvrdnjama – upravo ta baza ih predlaže za razne pozicije ili za kandidatkinje na različitim nivoima vlasti jer vjeruju u njih, ali uvijek se desi neko ALI!

S druge strane – i onaj mali broj izabranih ako se ne priklone muškarcima kao poslušnice i ukrasi, najčešće ostaju prepuštene same sebi. U svrhu izrade ovog Priručnika razgovarali smo sa dvadesetak žena iz cijele Bosne i Hercegovine koje su bile aktivne u politici kroz stranke ili kao ekspertkinje (nekoliko ih nije željelo ili nije imalo vremena, a nekoliko je željelo da ostanu anonimne) s namjerom da njihova iskustva prikupimo na jednom mjestu i da ono što su one spoznale kada je sve prošlo – i radost i ponos i razočarenje i ljutnju – ponudimo onima koje dolaze, da ne budu

prepuštene same sebi, pa tako možda dobijete nove ili riješite određene dileme, možda vas inspiriše, možda utješi...

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine, u Bosni i Hercegovini bilo je skoro 90.000 nepismenih, odnosno 2,82 %, što je 14 puta više od prosjeka UNESCO-a. Iz toga proizlazi i lošije obrazovanje i nepovjerenje prema ženama općenito.

No, u stvarnom životu, žene upravljaju traktorima, vojnkinje su, vode preduzeća, bolnice, ljekarke su, hirurginje, rade za teškim strojevima, na industrijskim trakama, u učionicama, pišu knjige, većinom domaćinstava u BiH upravljaju žene... Zašto onda ne bi mogle upravljati ministarstvima ili državom u cjelini?

Ovaj Priručnik namijenjen je onima koje hrabro uđu u političku arenu, na osnovu vlastite odluke, s jasnim ciljem da misle i rade, sa željom da provode promjene na bolje, a ne da slušaju i glasaju po bilo čijem diktatu osim po diktatu građana/ki.

Ideja je da kada posustanete ili posumnjate u sebe ili kada vam je teško – pogledate Priručnik i shvatite da su mnoge žene prije vas prošle iste ili slične izazove i izborile se s njima ili su kasnije shvatile da su mogle drugačije.

Dakle, da hrabro preuzmete moć i odgovornost jer od vašeg danas zavisi naše sutra!

Sretno!

Svetlana Cenić, ekonomistkinja

Nema slobodne i ravnopravne žene bez ekonomske slobode i ravnopravnosti. Košta ta borba, naravno, ali zarad svojih kćeri, sestara i sebe – vrijedi!

ZAŠTO I KAKO

Žene najčešće ulaze u politiku zato što ih neko pozove ili ih prijatelji/ce i kolege/ice potiču da to urade jer su pametne, imaju ideje, hrabre su, smatraju da osoba njihovih kvaliteta mora dati doprinos izgradnji boljeg društva.

Istina, ima i onih koje same odluče da uđu u politiku jer znaju da se u BiH može živjeti mnogo bolje, shvate da se u politici donose odluke, žele da pokrenu promjene, učine nešto za zajednicu, poprave stanje u određenoj sferi života, govore u ime određene grupacije, žele da svoja profesionalna znanja stave na raspolaganje radi kreiranja javnih politika... One su mahom ostvarene žene, zaposlene i u nekom trenutku shvate da nema smisla kritikovati i biti nezadovoljan/na ako možeš dati svoj doprinos.

U koje će se partije odnosno stranke učlaniti biraju na različite načine: neke čitaju programe i statute, prate javne istupe predsjednika stranke, a neke se odazovu na poziv koji djeluje dobronamjerno i iskreno ili inspirišuće... Događa se i da se jednostavno poklope okolnosti – žene traže stranke, stranke traže žene...

Ovdje se ne smije zaboraviti da Izborni zakon Bosne i Hercegovine nalaže da na kandidatskim listama mora biti 40 % manje zastupljenog spola, najčešće žena, i da godinu dana pred izbore kreće prava potjera za ženama, pa je sreća u strankama veća ukoliko neke od njih dođu same.

Ismeta Dervoz, SBB BiH, zastupnica u Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine

Motivirali su me vrlo referentni članovi partije, sve osobe sa respektom u javnosti i malo drugačija retorika, te najave aktivnosti ze opće dobro. Ponuđeno mi je visoko drugo mjesto na listi za Zastupnički dom PSBiH uz napomenu da neću biti izabrana jer se još nikada nije dogodilo da osoba sa druge pozicije, obično žena preskoči nosioca liste. Sjajan motiv za osobu poput mene!

Amila Omersoftić, osnivačica Stranke žena u BiH

U decembru 1995. godine Glavni odbor SDA odlučio je da me isključi iz svih organa stranke. Tražilo se i da me se razriješi funkcije v.d. direktorice RTV BiH. Shvatila sam da dolazi vrijeme dominacije moći muškaraca bez odgovornosti i previše odgovornosti bez moći za žene. Početkom 1996. godine, zajedno sa grupom žena koje su u ratu obavljale odgovorne funkcije, osnovala sam Stranku žena BiH.

Emina Abrahamsdoter, SDP BiH

2004. godine dobila sam posao u Međunarodnom sindikatu i iz Štokholma sam došla u Sarajevo na godinu dana, ali sam ostala pet godina. Kada sam počela raditi sa sindikatima bila sma šokirana stanjem radničkih prava i poželjela sam da se politički angažujem i dam doprinos da se to stanje popravi – loša organizacija, male plate i mnogo drugih problema. 2005. godine upoznala sam Besimu Borić koja me uputila na SDP BiH u opštini gdje sam živjela. Bila sam vrlo razočarana jer su oni/e bili/e vrlo nezainteresovani/e, ali je Besima Borić osnovala Forum sindikalnih aktivista SDP-a i tako smo počeli/e raditi. Moja inspiracija dolazi od činjenice da sam ja sa 18 godina počela da radim u fabrici i znam koliko su važni sindikati.

Senada Bosno, SDA i potom Narod i pravda

Mali broj mojih inicijativa je realizovan, ali sam ponosna jer se svijest mog okruženja polako mijenja – sportsko-inkluzivni program za djecu sa poteškoćama u razvoju realizuje ustanova u kojoj sam zaposlena, uspostavili/e smo zapošljavanje osoba sa urođenim ili stečenim invaliditetom, finansiranje školovanja za žene žrtve nasilja, postoje ahitektonski prilagođeni prilazi osnovnim školama u općini Centar i još ponešto do sanacija rupa na asfaltu.

CILJEVI I MOTIVI, GLAVNE TEME

Motivi žena za ulazak u politiku i partiju najčešće su želja da pokrenu promjene u društvu, da daju glas nevidljivim ili zapostavljenim grupama i zajednicama s kojima su možda radile na terenu ili ih jednostavno uočavaju, da uče, da šire znanje o politici...

Često vjeruju da mogu pomoći u rješavanju određenih problema ili ih barem staviti na dnevni red (esencijalne liste lijekova, približavanje Evropskoj uniji, reforme u obrazovanju, prava radnika, prava osoba sa invaliditetom itd.).

Indira Bajramović, tri puta kandidatkinja, jednom kao samostalna i dva puta kao kandidatkinja dvije stranke, DF-a i SBB-a BiH

Moj cilj bio je da Romkinje učestvuju u politici i donošenju odluka ravnopravno s ostalim građanima/kama u tijelima gdje nam to zakon dozvoljava, a prvenstveno u Vijeću nacionalnih manjina, Odboru za Rome, općinskim vijećima, mjesnim zajednicama i drugo jer smatram da niko neće govoriti o našim problemima ako mi nismo tu, a posebno muškarci. Isto to mislim i za žene sa sela, žene sa onesposobljenjima i druge ugrožene kategorije žena.

Besima Borić, SDP BiH

Kao vrlo mlada počela sam se baviti politikom, u vrijeme bivše države i jedne partije. Privukla me mogućnost da učestvujem u kreiranju odluka koje mogu donijeti bolji život ljudima, doprinijeti kvaliteti različitih događaja, bržem razvoju i slično... Moj glavni motiv bavljenja politikom je borba za prave vrijednosti, rješenja i stabilnost. Iskreno, bila sam jako motivisana lošim stanjem međuljudskih i međunacionalnih odnosa u BiH nakon rata, ukupnom situacijom koja je potpuno poništila sve ono što su bile dotadašnje vrijednosti i koja je tražila puni angažman svih progresivnih ljudi i snaga.

Amna Popovac, Naša stranka, potom Platforma za progres, sada Zeleni (u osnivanju)

Mi imamo toliko resursa i pametnih mladih ljudi koji bi se vratili ako bi im napravili ambijent za život. Moj cilj je da ostanem ovdje i da drugima stvorim ambijent da se vrate.

Amila Omersoftić, SDA, potom Stranka žena BiH

Znala sam da ulaskom u IO SDA mogu, a i jesam, djelovati da se u izvršnoj vlasti na nivou države angažuju profesionalci/ke. Bilo je otpora, ali sam uspjela nametnuti ideju da se u Vladi na ključnim pozicijama postave profesionalci/ke, a ne stranački ljudi. Kada smo osnivali Stranku žena BiH, osnovni cilj i motiv bio je ne dozvoliti da žena Bosne i Hercegovine bude protjerana na marginu društva i da kao multinacionalna stranka organizujemo žene Bosne i Hercegovine i izvršimo integraciju ratom podijeljenog društva.

ODLUČIVANJE: DEMOKRATIJA ILI SVAKO NA SVOJU STRANU

Većina stranaka u Bosni i Hercegovini društva su jednog lica i odluke donosi predsjednik okružen *grupom šaptača* ili *poslušnika*, dok se i od žena i od muškaraca u partiji očekuje da to bespogovorno prihvate. Ponekad se unutar stranke provede cijeli proces, ali je odluka unaprijed donesena ili poznata jer je predsjednik najbliže saradnike *obavijestio kakva odluka treba biti*, pa se sastanci organa stranke *pretvore u igrokaz*.

U organima upravljanja kao što su predsjedništva ili glavni odbori stranaka malo je žena i ne ostavljaju utisak da su aktivne, da se trude da nametnu stav, a često nemaju ni podršku. Pojedine bivše politički angažirane žene¹ cijene da bi se moglo reći da diskusija žena vrijedi onoliko koliko glasova donose, ali kada ugroze poziciju predsjednika ili imaju drugačije mišljenje – počinje odstrel.

Stranke često imaju odbore koji bi trebali da se bave specifičnim temama i rukovodstvu stranke predlažu rješenja ili stavove iz te oblasti, ali u odborima mahom sjede muškarci, a žene koje su članice organa stranke ne koriste mogućnosti koje imaju.

U pojedinim partijama postoje ženske sekcije, no mnogo žena vjeruje da su te organizacije izmišljene da bi žene udaljili od odlučivanja, da se ne miješaju u *ozbiljne* teme, pa ih kao organizovane grupe rukovodstvo stranke ne konsultuje i ne pita za mišljenje o određenom pitanju.

No, ima i onih koje se povezuju sa ženama iz drugih stranaka i razmjenjuju mišljenja, argumente, povezuju se sa ženama iz nevladinog sektora ili akademske zajednice, pohađaju edukacije i to ih značajno ojačava, pa ako ne uspiju određene odluke spriječiti ili nametnuti u strankama – uspijevaju u institucijama vlasti.

Jedno u čemu se slaže većina političarki jeste da morate imati argumente – raditi analize, čitati, tražiti argumente za ili protiv neke odluke... samo tako možete nametnuti odluke.

---

¹ Napomena: Politički angažirane žene će u nastavku teksta biti oslovljavane kao političarke zbog jezičke jednostavnosti.

Adisa Omerbegović Arapović, SBB BiH

Stranke su nominalno demokratske, ali u suštini, na kraju, pravo se odlučivanje svodi na sami vrh stranke, na jednu osobu i krug šaptača. To je toliko izraženo da je čak sekundarno pitanje razlika između muškaraca i žena. Ne znam koliko stranaka tajnim glasanjem odlučuje o bitnim temama u svojim organima, predsjedništvu, glavnom odboru itd. Iz ove perspektive sumnjam da postoji takva stranka, a time sumnjam da postoji demokratija u strankama. Ljudi koji to shvate vrlo brzo izgube i motiv da to mijenjaju iznutra jer to je tek samoubilačka misija. Vrlo često, što se pojavljuje kao trend, ljudi napuštaju političke stranke uglavnom iz ovog razloga.

Klelija Balta, Liberalna stranka

Samo zahvaljujući saradnji i međusobnom povezivanju mi smo uspjele u Tuzli da oborimo usvajanje šerijatskog zakona.

PRIPREME ZA ARENU, MUŠKE I ŽENSKJE STRANE

Kandidatkinje kažu da su kampanje najčešće fokusirane na nivo vlasti ili instituciju za koju se kandiduje predsjednik – ovdje nema ženskog roda jer nema predsjednica stranaka (jedina predsjednica partije u Bosni i Hercegovini na izborima 2022. godine nastupa na listi druge stranke.)

Za najizazovnije nastupe, a to su svakako tv-dueli ili debate kandidata/kinja za isti nivo vlasti, partije rijetko delegiraju žene jer je to *muški posao*.

Većina kandidatkinja u izbornim se kampanjama, za lokalne ili opće izbore, nađu prepuštene same sebi i onda se oslanjaju na svoje znanje i eventualnu pomoć malog broja ljudi koje smatraju relevantnim ili koji su im spremni pomoći. Ponekad im se čini da su na listi samo da zadovolje zakonsku obavezu, pogotovo što pojedinke imaju iskustvo da nisu pitane da li žele na kandidatske liste i za koji nivo vlasti, a kada krene kampanja čini im se da im je zadaća da utješe neutješne i animiraju one koji su odustali i od sebe.

Posebno budu iznenađene kada se od njih traži novac za kampanju jer bi, kako im bude rečeno, *trebale biti sretne što su na listama*, a posebno sretne ako budu na kompenzacijskim listama jer *imaju veće šanse*.

Istovremeno smatraju da i u kampanjama postoje muške i ženske teme – žene idu u manje sredine, pozivaju žene da glasaju, pričaju o obrazovanju, zdravlju, socijalnoj brizi, penzijama... manje važnim temama, a rijetko govore o NATO-u, odbrani, EU integracijama...

Diana Zelenika, HDZ BiH i potom HDZ 1990

U vrijeme kandidature za državnu razinu sve je bilo posvećeno kandidaturi predsjednika stranke za člana Predsjedništva BiH, a meni je jednostavno rečeno da, recimo, sutra treba da budem na BHT-u u 20 sati, bez ikakve prethodne pripreme. Naredni dan u kratkom razgovoru sa PR-om predsjedničke kampanje mi je rečeno kako sam navodno rođena za debate, a ni danas nisam sigurna da li je to bilo samo da me skinu s dnevnog reda, pa sam u debatu otišla bez ikakvog iskustva i posebne pripreme. Za sve što je slijedilo najviše sam se sama pripremala izučavajući potrebnu tematiku uz traženje stava stranke oko vitalno važnih pitanja.

Maja Gasal Vražalica, DF

Svi misle da su kandidatkinje same krive što nisu uložile u kampanju, a u stvarnosti predsjedništvo stranke odlučuje i o rasporedu na listama i o finansiranju kampanje i uglavnom se donese odluka da svi/e damo novac, a da se finansira kampanja samo za nosioce/teljke lista i to su uglavnom muškarci. Ako se neka žena i pojavi kao nositeljka liste – to je u izbornim jedinicama gdje je procjena da neće proći niko iz stranke... Ponekad u strankama žene ubjeđuju da ne mogu biti nositeljke liste... Kada kampanja treba da krene traže vam novac za kampanju uz obrazloženje da trebate biti zahvalni što ste na listi iako vas niko nije pitao da li želite biti kandidatkinja.

Amna Popovac, Naša stranka, potom Platforma za Progres, sada Zeleni (u osnivanju)

Za razliku od Naše stranke gdje niko nikom ne pomaže, u Platformi za progres smo radili/e zajedno, međusobno se pomagali/e, dijelili/e zadatke, pripremali/e zajedno za debate i imali/e smo jaku podršku od građana/ki, sav novac za kampanju smo skupili/e od ljudi, imali/e smo besplatne posmatračice/ice jer su ljudi željeli pomoći. Dakle dva sasvim različita iskustva. Platforma za progres bila je nova stranka i svježja energija, a u NS-u je već tada bila stara energija, stari principi vođenja kampanje, bez razmišljanja o pojedincima/kama, nego samo o procesu, dok je u Platformi za progres svaki pojedinac/ka jako važan/na, radi se mnogo participativnije.

KOMINIKACIJA S ONIMA KOJI/E BIRAJU

Kako u predizbornim kampanjama rijetko budu kandidovane za tv-debate i slične sadržaje, a još manje za govore na skupovima, ženama ostaje teren, pa sa biračima i biračicama komuniciraju direktno: na ulici, od vrata do vrata, putem društvenim medija, na trgovima, ispred tržnih centara, na mjestima okupljanja u svojoj izornoj jedinici... Same stvaraju prilike za susrete i to je teži pristup jer traži znanje, traži da je kandidatkinja jako pripremljena i upoznata s mnogo više tema nego oni/e koji/e govore na velikim skupovima gdje nema pitanja iz publike.

Za potrebe susreta sa biračima/cama uče izborni program i ciljeve partije, upoznaju se sa stanjem na terenu u mnogim segmentima života – socijalna prava, radna prava, ljudska prava, prava žena... Pohađaju seminare i radionice, prolaze razne edukacije, pitaju ljude iz akademske zajednice, nevladinog sektora, stručnjake/inje iz različitih oblasti... Kažu da tada, u direktnim kontaktima na terenu, nema muških i ženskih tema jer ste direktno izloženi/e različitim pitanjima i potrebi da se govori i traži odgovor na brojna pitanja i probleme koji muče građanke i građane – većina muškaraca to izbjegava.

Ako dobiju priliku da govore na skupu, to obično bude u nekim malim sredinama i sugerije im se da govore o ženama u politici i sličnim temama – djeca, obrazovanje, budućnost za djecu, ali i za svaku ženu ponaosob, zaposlenje, porodica... Ipak, ne prođu trening za javni nastup, ne dobiju raspored pojavljivanja, podršku za pripreme za nastupe.

Generalno – nisu nikad dovoljno predstavljene u kampanjama osim ako su nositeljke liste što je rijetkost.

Ima i onih koji na svojim radnim mjestima mogu voditi kampanju. Ljekarke, učiteljice, prodavačice... na svim radnim mjestima gdje se sreću s velikim brojem ljudi – to je malo rizično jer otvara mogućnost za izlazak iz okvira etike, profesionalne odgovornosti, ali se događa. Ovo je praksa koju koriste većina (ako ne i svi muškarci) tokom predizborne kampanje - posebno oni muškarci koji imaju funkcije na mjestima odlučivanja. Pojedine od njih ističu da je *najvažnije nikome ništa ne obećavati* jer ne znate da li ćete biti izabane i da li ćete biti u prilici da to stavite na dnevni red, ali i da je važno komunicirati sa ženama – motivišete ih da izađu na izbore, a možda ih motivišete i da uđu u politiku.

Ismeta Dervoz, SBB BiH

U kampanji sam pozivala da se glasa za žene, ne za mene – za žene, obrazovane, poštene, sposobne, za one kojima karijera i vlastita dobit nisu ispred dužnosti izabrane zvaničnice. Kasnije, u Parlamentu BiH, potencirala sam potrebu našeg što bržeg pristupanja zajednici evropskih naroda i usvajanje standarda isticala kao prioritet.

Adisa Omerbegović Arapović, SBB BiH

Ne mislim da postoje oblasti odlučivanja. Mislim da se žene (ne)pitaju jednako kao (n)i muškarci. Nominalno se ženama daje prostor da iskazuju stavove o ženskim pitanjima, a ja to smatram posebno suptilnim oblikom diskriminacije, mizoginije i šovinizma – da su žene pozvane da govore samo o, na primjer, materinstvu, zdravlju ili socijalnoj politici. Nikada to nisam prihvatila, pa je možda i to razlog mog kratkog boravka u politici.

PODRŠKA I IZAZOVI

Ženama u politici, a posebno u predizborno vrijeme, najveća podrška budu porodica, prijatelji/ce, ali i kolege/ice s posla, saradnici/e, prijatelji/ce iz nevladinog sektora s kojima su sarađivale... Tu je jako korisno ranije iskustvo učešća u javnom prostoru, reakcije ljudi koji prate vaš rad, saradnici/e iz nevladinog sektora...

Mnoge od njih kažu da im je najteže bilo shvatiti i snaći se unutar same stranke ukoliko u njoj vladaju loši međuljudski odnosi; ako članstvo ili ljudi u rukovodstvu šute i ne upozoravaju na pogrešno ponašanje i pogrešne odluke; komentari predsjednika da *ako se ne slažu s njim – mogu da napuste stranku jer je tu u kojoj su trenutno on osnovao* i slično. Istovremeno kažu da im nikada niko ne kaže da nešto loše rade, ali ako su *preglasne sa zahtjevima i primjedbama* postoji prešutno ignorisanje.

Potrebno im je i vrijeme da shvate na koji način funkcioniše politička scena i na šta sve treba obratiti pažnju u kampanji, uključujući i oponente/kinje u vlastitim redovima, kako se izboriti sa kandidatima i kandidatkinjama iz vlastite partije, sa ličnim kampanjama i podmetanjima, te kako voditi unutarstranačke borbe za mogućnost javne prezentacije, govora, debate, intervjua...

Iznenadi ih i koliko muškarci u strankama, bez obzira na obrazovanje i visoke akademske titule, ne znaju gotovo ništa o rodnim pitanjima, ali i koliko žene ne podržavaju zahtjeve za zaštitu rodnih pitanja poput rodno osjetljivog jezika i drugih rodnih pitanja – uvijek ima nešto važnije.

No, uvijek se dobije neka podrška, ponekad tajna, ponekad izvan političke partije...

Adisa Omerbegović Arapović, SBB BiH

Najveći izazov bilo je govoriti u ime stranke jer to donosi okove iz kojih je teško djelovati kada imate vlastite ideje, viziju i motive koji se tada utapaju u neko kolektivno mišljenje i stav koji ponekad čak niti dijelite niti ste učestvovali u izgradnji tog stava.

Amila Omersoftić, Stranka žena Bosne i Hercegovine

Za izbore 1996. godine Stranaka je dobila 40.000 DEM od OSCE-a. S tim novcem smo štampali/e 10.000 plakata na kojima su bile slike svih kandidatkinja. Izradili/e smo bedževe, olovke i male notese na kojima je bio utisnut moto stranke 'Znanje je moć'. Imale smo dobru konekciju sa političarkama iz Republike Hrvatske koje su nam davale korisne savjete. Najveći izazov bio je kako se oduprijeti pritiscima muških stranaka koje su nerijetko ucjenjivale naše članice da pređu u te stranke i 1998. budu kandidatkinje na njihovim listama. Moram reći da nijedna članica Stranke nije podlegla takvim pritiscima i ucjenama iako su im izgledi da budu izbarane i da grade uspješnu karijeru bili veoma izvjesni.

Emina Abrahamsdoter, SDP BiH

Imala sam grupu prijatelja javnih ličnosti, važno je reći muškaraca, koji su podržavali moj rad i to mi je bilo jako važno i u jednom trenutku sam rekla da hoću na listu za Skupštinu Kantona Sarajevo i hoću da budem na broju tri jer je analiza pokazala da s tog mjesta na listi mogu ući u Skupštinu. Bila sam iznenađena koliko je to glatko prošlo nakon što je Enver Kazaz to rekao Nerminu Nikšiću jer se pokazalo da je sav moj rad beznačajan i ja zaista jesam bila prilično ignorisana iako sam često bila opozicija unutar vlastite stranke. Istini za volju – ni to nije ispoštovano, bila sam šesta na listi za Parlament FiH u svojoj izornoj jedinici i bilo je sasvim jasno da nemam nikakve šanse osim da se borim protiv svojih stranačkih kolega što ja nikada ne bih uradila.

Diana Zelenika, HDZ BiH, potom HDZ 1990

Na sjednici Predsjedništva stranke pred Parlamentarne izbore 2018. godine prihvatila sam kandidaturu za člana/icu Predsjedništva iz reda hrvatskog naroda uz uvjet da ukoliko ne prođem, a jasno je bilo da neću, budem ispred stranke kandidatkinja za Dom naroda PS BiH što je svih prethodnih mandata bio običaj. Osim jednog suzdržanog glasa, svi su bili za. Tražila sam svojeručne potpise jer sam prestala vjerovati sadašnjem predsjedniku koji je rekao da nema potrebe i da valjda mogu vjerovati kolegama. Očito da nisam trebala, jer kad predsjednik nije prošao – sebe je kandidovao za Dom naroda i na sreću nije prošao, ali ja tu više nisam imala šta raditi.

PREDRASUDE I KOMENTARI

Ovdje nije potreban uvod iako ima predrasuda i komentara i na račun muškaraca, ali nikada u tolikoj mjeri i toliko isključivih kao prema ženama:

- Šta hoće ove ženturače?
- Šta će one ovdje?
- Bolje im je čuvati djecu i sjediti kod kuće.
- Dobra riba, vidi joj bataka dobrog...
- Pa, zgođušna je...
- Da ja imam tako lijepu glavicu, ne bih se zamarao ovim temama.
- Glasaćete kako vam mi kažemo!
- Zgodna je, ali nije kakva pamet...
- Ko zna ko je gura, možda je predsjednikova ljubavnica...
- Uh, što je ambiciozna, nešto s njom nije u redu...
- Ma pusti je, nema djece!
- Uh, nije udata!?
- Nju je predsjednik stvorio...
- Ona špijunira za... (obično za stranku u kojoj je članstvo većinski iz naroda kojem pripada kandidatkinja).
- Ona je predsjednikova ljubavnica/rođaka.

Amila Omersoftić, SDA, pa Stranka žena BiH

Znanje daje slobodu i moć svakom pojedincu/ki, neovisno da li je žensko ili muško. Vrlo brzo sam mnoge natjerala da me poštuju iako me možda nisu voljeli.

Besima Borić, SDP BiH

Aktivna žena u politici je već sama po sebi incident. Od nas ne očekuju da se bavimo ozbiljnim temama i da imamo stav. Posebno ne očekuju da insistiramo na svom stavu jer je uobičajeno da šutiš i prikloniš se stavu lidera i slično. Ja sam osoba koja je uvijek imala aktivan odnos prema svemu, imala stav i to me često koštalo... Nisam se libila da se suprotstavim kad se to najmanje očekivalo i to me koštalo tokom cijele moje karijere – uz mene je uvijek išlo ‘Sad će opet ona nešto’ ili ‘Šta je ona sebi umislila’.

Adisa Omerbegović Arapović, SBB BiH

Predrasuda je da su žene uvijek isturena ruka nekog muškarca. To je i za neke žene, ali i za neke muškarce, u politici tačno, ali nećete čuti da se ta etiketa često lijepi muškarcima. Oni su također pošteđeni komentara vezanih za svoj izgled, svoju biografiju od djetinjstva i sl. tako da se o njima ne sudi na osnovu fizičkog izgleda koliko se ženama u javnom prostoru lijepi ta etiketa.

Klelija Balta, Liberalna stranka

Kad god mi kažu da ja ne trebam svoju glavicu zamarati teškim pitanjima ili da oni ne bi bili u politici da su tako lijepi, ja poželim da kažem da ni ja ne bih bila u politici da imam tako lijepu guzu kao taj gospodin, tek da vidim kako bi se osjećali.

DOBRO I LOŠE

Bez obzira na način na koji su ušle u svoje stranke i šta su radile, sve žene bilježe i dobre i loše trenutke.

Najčešće su ti dobri trenuci ponos kada budu izabrane u parlamente, kada kroz institucije sistema uspiju da nametnu određene promjene, kada zastupaju one koji/e nemaju svoj glas u institucijama sistema, zatim tu je i ostvarena saradnja u stranci i međusobna podrška, ali i komplimenti kolega da je *lijepo biti u istoj stranci s njima*, promjene u stranci ili politici koje budu izborene teškom borbom argumentima.

No, mnogo je više trenutaka nerazumijevanja i nezahvalnosti ili neprepoznavanja znanja, dobre namjere, truda, nepostojanja podrške, odsustva interesovanja i iskrene namjere za napretkom društva ili rješavanjem nekog stvarnog problema, tu je i izjašnjavanje o odlukama koje ne podržavate jer znate da ćete biti izloženi negativnoj kampanji ako se ne složite s *poslušnicima/ama*, odsustvo kolegijalnosti jer nerijetko najgore stvari s kojima se žene susretnu dolaze od – stranačkih kolega!

Besima Borić, SDP BiH

Najteže se bilo nositi sa situacijom kada osjetiš da te rukovodstvo ne podržava i kažnjava zbog nekog stava i suprotstavljanja, pitanja koja postavljaš i slično – često sam ostajala usamljena u nekom stavu, a poslije se ispostavilo da sam bila u pravu. Ljudi šute, ne rizikuju, boje se autoriteta, boje se za svoju poziciju, a oni koji se suprotstave bivaju kažnjeni na razne načine i služe za primjer drugima šta se dešava kada iskačeš. Zato neki odustaju, naročito žene. Ja sam se zavjetovala sama sebi da neću odustajati, šta god se dešavalo, kako bih vidjela šta se dešava ženi koja se usudi imati stav i suprotstaviti se lideru. To je šokantno za okolinu, ali tada ne znaju šta će s tobom, a ne mogu te tek tako skloniti. Naravno, nisam sigurna da je ovo pametno jer sam sve skupo platila narušenim zdravljem od stresa.

Indira Bajramović, SBB BiH i DF

U SBB-u sam bila zadovoljna odnosom svih članova/ica jednih prema drugima. Bili/e smo kao kompaktna cijelina, postojalo je uzajamno poštovanje, svi/e smo bili/e ravnopravni/e, lijepo se družili. No, u DF-u sam shvatila da, iako me zovu da radim s njima, imaju kandidate/kinje za koje se provodi kampanja i mislila sam da nas ostale prave ludima i zamajavaju.

Amila Omersoftić, Stranka Žena BiH

Za Prvi kongres stranke SDA imala sam zadatak organizacije Kongresa, ali sam bila i sudionica sa pravicima/ama u izradi Statuta SDA. Ja sam insistirala da za funkciju predsjednika/ce stranke mora biti više kandidata/kinja. Skoro svi/e u IO su bili/e protiv uz obrazloženje da niko ne može biti protukandidat/kinja Aliji Izetbegoviću. Insistirala sam uz obrazloženje da stranka zbog budućnosti mora biti demokratska kako se ne bi pretvorila u stranku jednog lica. Kad se ponovo postavilo pitanje ko će biti protukandidat/kinja Izetbegoviću, smjelo sam rekla ja. Rekla sam da nije sramota izgubiti od Izetbegovića. I tad je odmah donesena odluka da se usvaja Statut, a da se za protukandite Izetbegoviću imenuju Hadžo Efendić i Edhem Bičakčić. Najlošije sam se osjećala nakon otkazanih prvih izbora za Mostar. SDA i HDZ su bojkotovali izbore, dok je Stranka Žena BiH izašla sa multinacionalnom listom žena iz Mostara. Nastala je panika. Kandidatkinje sa liste Stranke odmah su pozvali u MUP i podvrgli ispitivanjima ko su i šta hoće, čak im je bilo zapriječeno da se u novom izbornom ciklusu za Mostar ne smiju kandidovati.

IZLAZAK ILI ODUSTAJANJE ILI...

Žene izlaze iz stranaka iz raznih razloga!

Najkrupniji razlog je kada se ne slažu s odlukama koje stranka donosi, provođenjem politike....

Razočaraju se kada shvate da su stranački kadrovi upleteni u korupciju, kriminal i nepotizam; shvate da stranka ne provodi proklamovane ideje; shvate da su ogromne razlike u iznesenom stavu stranke u javnosti i onoga što je bilo političko djelovanje iza kulisa; da se institucije koriste za dogovore i aktivnosti koje idu u korist isključivo uskog kruga takozvanih lidera, da se stranka više bavi sama sobom nego politikom... Procijene da nisu za politiku – ne znaju lagati, obmanjivati ljude dok ih gledaju u oči, ucjenjivati, podmićivati, obećavati bez osnova.

Često shvate da nemaju nikakvu podršku od stranke, od svoje zajednice, vjeruju da su tu samo da popune liste, a nakon što osvoje jako malo glasova shvate da društvo nije spremno za žene u politici... da je težište političke moći nemoguće prebaciti na stranu žena; osjete da gube svoj identitet, oslabi im zdravlje, dođu u godine za odlazak u penziju, ocijene da veći doprinos mogu dati kroz rad u nevladinom sektoru...

Ako su iz nevladinog sektora – politički angažman im se kosi s poslom, donatori ne vole da se ljudi iz NGO-a bave politikom jer se onda i oni povezuju s njihovom strankom.

Amila Omersoftić, SDA, potom Stranka žena BiH

Bez pola miliona KM ne možete organizovati ozbiljnu stranku. Čak ni svjetske ženske organizacije sa zapada nisu bile spremne podržati stranku u BiH koju većinom čine žene i čije se djelovanje ne uklapa u postojeće muške modele odlučivanja i vladanja. Za sve njih bilo je dovoljno da se žene nađu na listama muških stranaka.

Maja Gasal Vražalica, DF

Bila sam predsjedavajuća parlamentarne ad hock komisije koja se bavila ispitivanjem nezavisnog odbora za policijska tijela i generalni sekretar Sifet Podžić me pozvao da me upozori da radim protiv interesa SDA, da im ne idem na ruku i da su iz SDA tražili da me ili moji zaustave ili će Halid Genjac razgovarati sa mnom. Rekla sam im da ja u najmanju ruku očekujem da oni Halidu Genjcu kažu da ja vodim politiku DF-a i da će stati iza mene ako su me već predložili u tu komisiju. Tu se vidi da ste statistička greška i da ja vrištim na sistem koji gradi upravo moja stranka.

Klelija Balta, Liberalna stranka (nasljednici/e Saveza socijalističke omladine BiH)

Izašla sma iz stranke onog trenutka kada je naš predsjednik Rasim Kadić ušao u koaliciju sa SDA bez unutarstranačkih konsultacija, a iz Komunističke partije sam izašla nakon što smo štrajkovali glađu jer smo bili geolozi/ginje bez posla i tada su nam prijetili da ne smijemo štrajkovati i knjižicu sam vratila kada su me zvali uveče u 10:00 da mi prijete. Tada sam imala 30-ak godina, dijete.....

Emina Abrahamsdoter, SDP BiH

Napusitla sam SDP BiH kada je predsjednik sindikata metalaca Ismet Bajramović zatražio od SDP-a BiH da me disciplinuje. Mi smo tada nalazili sindikate koji saraduju sa poslodavcima/kinjama, ne štite prava radnika/ca i slično i mi smo to javno rekli/e. Tada su radnici/e pokrenuli formiranje vijeća uposlenika/ca kao alternativu sindikatu, skupili su 700 potpisa podrške za to i ja sam to politizirala i podržala, ponudila edukaciju. Tada je napadnut jedan aktivista – sindikalac ga je udario, a mi smo tada osnovali/e mrežu pravnik/ca volontera/ki koji/e su pomagali/e radnicima/ama i imali/e smo nekoliko vrsnih ljudi i nama je advokat savjetovao da on ode u policiju. Tada je Sindikat izdao saopštenje da se ja petljam u njihov rad i tražili su od Nikšića da ja budem uklonjena ili smijenjena i to je valjda većina podržala i meni je to bilo dovoljno, pogotovo zbog toga što niko nije rekao da ja nisam tu, da treba mene pitati i slično.

PROBALE I PREŽIVJELE

Žene koje su izašle ili su pasivizirale svoje djelovanje u bosanskohercegovačkim političkim partijama danas cijene da politika u BiH nije politika jer ne proizvodi ništa dobro za ljude i državu, a što bi joj morao biti glavni cilj i svrha djelovanja.

Smatraju da partije ne rade ono na šta se obavezuju u kampanjama, da ne kreiraju politike za napredak i razvoj države, nego baš suprotno – rade na tome da zaustave sve potrebne procese i to rade vjerovatno u strahu za svoje pozicije i dobit koje im omogućava sadašnje stanje, a građanke i građani, biračko tijelo, to im omogućava...

Cijene da je stranačko djelovanje svedeno na голу borbu za vlast i pozicioniranje pojedinaca/ki, bez vizije za stvaranje države dobre za sve njene ljude i narode, a ne postoji ni spremnost da se radi na ostvarenju te vizije, makar tražila i velike žrtve.

Neke od političarki smatraju da bi alternativa bili projekti koji mobilizuju široke mase novim tehnologijama gdje direktnom demokratijom, putem digitalnih mreža, veliki broj članova/ica može uticati na javne politike, svakodnevno, mimo stranačkih interesa i zidova.

Amna Popovac, Naša stranka, pa Platforma za progres, sada u osnivanju Zelenih

U Našoj stranci sam došla do članice Glavnog odbora, ali nisam bila zadovoljna onim što vidim i šta se dešava i odlučila sma da izađem. Potom sam se priključila Platformi za progres koja je radila sjajno dok predsjednik nije počeo eliminisati ljude koji su mu ukazivali da neke stvari radi pogrešno uz dobru namjeru ili iz neznanja i izašla sam kada se izderao na mene. Sada sam shvatila da moram iz početka i sa 50 kolega/ica osnivam novu stranku. Mislim da sam mnogo naučila i o ljudima i o politici i mislim da sam spremna da se usudim krenuti u tu avanturu.

Emina Abrahamsdoter, SDP BiH

Nisam bila zainteresovana za izbore i kandidature, moj priroitet bio je politički aktivizam i bila sam vrlo zadovoljna time, ali sam u jednom trenutku shvatila da se na listama nađu ljudi koji su tek došli u stranku i onda sam rekla da želim da budem kandidatkinja i to nije dobro ispalo – odmah su me počeli/e i drugačije gledati, rečeno je da sam ambiciozna, a ja zapravo nisam ambiciozna, samo sam vrijedna i odgovorna – doktorirala sam, imam dva mastera, a uvijek nešto i radim... Moja prva ponuda da idem na liste s riječima da se stavljam na raspolaganje sasvim je izignorisana, valjda sma nekog ugrozila, a ja sam stvarno mislila da se samo stavljam na raspolaganje.

Senada Bosno, SDA i potom Narod i pravda

Danas su žene više politički osviještene, imaju značajnu podršku nevladinog sektora, kao dominantno izborno tijelo mogu i trebaju insistirati na paritetu u izbornom procesu 50 % naprema 50 % posto što bi doprinijelo da i broj izabраниh žena bude veći što bi bilo motivišuće za žene koje se žele politički aktivirati.

AMBIJENT SADA

Oko ovog pitanja mišljenja su najviše podijeljena – pojedine žene smatraju da je danas mnogo lakše biti žena u politici dok druge smatraju da nikada nije bilo teže nego sada.

One koje misle da je bolje kažu da su uvjeti bolji, da je mnogo prilika, da su stvoreni uvjeti za kvalitetnije djelovanje i da je više žena na sceni, te da su u ranijim mandatima ostvarene mnoge pobjede koje sada treba sačuvati. Naglašavaju da nema više prepreka za djelovanje žena i da nisu muškarci ti koji ne dopuštaju.

One koje misle da je gore, cijene da se od 1996. godine ništa nije promijenilo u poziciji žena u politici, da se više cijene one koje klimaju glavom i glasaju kako im se kaže dok one koje misle svojom glavom budu uklonjene/udaljene, a izuzetne žene uništene. Vjeruju da su religije zavladaile političkim strankama sa ciljem da ženu stave u podređeni položaj jer su se muškarci počeli osjećati podređenim, vjeruju da nemaju posla jer žene rade, a međunarodna zajednica nas je prerano napustila vjerujući da je dovoljno to što smo dobile zakone, zaboravljajući da je teži dio posla primijeniti ih. ***Čim počne život u čoporima, krene lov na vještice, kaže jedna sagovornica.***

Ima i onih koje vjeruju da je žena u politici u BiH taman onoliko koliko se one same trude i da je previše žena koje pristaju da im *neko nešto dozvoli*, da budu pasivne, da je manje odvažnih žena nego ranije.

Maja Gasal Vražalica, DF

Mi smo očekivali/e da ćemo dobiti žene sasvim drugačije od muškaraca, a dobili/e smo žene koje su iste kao oni, imaju iste motive, a s druge strane vidite da je sve više žena koje pristaju da ostaju kući, da brinu o djeci, da pristaju da im muškarci nešto puštaju ili dozvoljavaju... Na prste jedne ruke možete nabrojati samosvjesne žene u BiH za razliku od, recimo, Hrvatske u kojoj imate nekoliko zastupnica koje su danima organizovale medijske konferencije kada je zastupnik uvrijedio jednu zastupnicu, a kod nas zastupnik uvrijedi ministricu obrazovanja i sve završi na društvenim mrežama.

Adisa Omerbegović Arapović, SBB BiH

Mislim da je generalno stanje u strankama gore, ukoliko posmatram najveće stranke. Od trenutka kada sam se borila da ne postanemo narod s dinastijom na čelu i odlikama plemenske kulture ne vidim da smo evoluirali, još uvijek ne vidim da imamo žene kao ravnopravne liderke.

Amila Omersoftić, SDA i potom Stranka žena BiH

Danas više niko ne vjeruje političarima/kama. 30 godina gledamo ista lica koja se nemilosrdno bore za vlast. Smatram da je idealno vrijeme da se organizuje stranka žena, jer je svima preko glave muškadije u politici... U Bosni i Hercegovini ne postoje političke partije, nego interesne grupe. Cilj većine je doći na državne jaslje. Problem je što su ugašene Lige žena glasača, što se u ovih 30 godina niko nije bavio obrazovanjem građana/ki, od elementarnih pojmova države, njihovih građanskih prava, ali i obaveza i odgovornosti da organizuju društvo po vlastitoj potrebi i mjeri. Koliko su građani/ke politički neobrazovani/e najbolje se vidi po njihovim komentarima u medijima i na društvenim mrežama. Najveći problem su mladi koje ništa ne zanima. Imamo desetine univerziteta i fakulteta, ali se studentima/kinjama ne daje aplikativno znanje. Ne osjeti se da postoji političko djelovanje na fakultetima kakvo je bilo u doba dok je moja generacija studirala.

Ismeta Dervoz, SBB BiH

Bolje je jer sad imamo nekoliko zakonskih odredbi koje mogu pomoći u pozicioniranju i djelovanju žena (ako ih političke partije podrže). Gore je jer je cjelokupno društvo doživjelo eroziju i devastaciju koje se očituju u načinu komunikacije, vrednovanja, otuđenju, bahatom i agresivnom ponašanju koje ženama uglavnom nije svojstveno i u čemu sudjeluju teže nego muškarci.

Senada Bosno, SDA i potom Narod i pravda

Partije poput SDP-a i Naše stranke su otvorenije za žene i ostavljaju više prostora za djelovanje. Generalno, pozicioniranje i djelovanje u stranci ovisi od ličnih ambicija. Uočljivo je da sve političke partije prave prostor za žene nebošnjakinje zbog popunjavanja gradskog vijeća i domova, a žene se opredjeljuju da budu ljubavnice, klimačice i dizačice ruku, a muške kolege te kategorije preferiraju zbog toga što im nisu konkurencija i zbog toga što ih lakše kontrolišu.

SAVJETI ZA ONE KOJE DOLAZE

Ni ovdje uvod nije potreban:

- Izadite iz pozicije žrtve, hrabro iznosite svoje stavove, ne odustajte od stavova koji su ispravni;
- Obrazujte se i odredite svoju nišu za djelovanje, bilo da je to vaša profesija ili hobi;
- Nema povoljnog trenutka, svaki trenutak treba pretvoriti u povoljan, oteti ga;
- Budite svoje jer ćete u protivnom biti svačije;
- Učite, čitajte, obrazujte se jer to vam ne mogu oduzeti i to je najefikasnije oružje protiv predrasuda, niskih udaraca i primitivizma;
- Ne zaboravite da imate kičmu da biste bile uspravne;
- Lijepo je biti dotjerana, našminkana i sa lijepom frizurom, ali podsjećajte svaki dan i partijskog šefa i javnost da je ispod frizure i mozak koji se upotrebljava;
- Ako želite da uspijete u politici morate praviti alijanse s muškarcima koji su spremni na alijanse sa ženama, posebno mlađim – oni znaju da moraju saradivati sa ženama;
- Ne bojte se reći šta mislite, makar bilo i pogrešno;
- Ne dozvolite da vas ignorišu i marginalizuju;
- Gradite svoj lik na prepoznatljivim temama, načinu kako o njima govorite i kako se za njih borite;
- Gradite mreže sa drugim ženama, čak i sa onim s kojima se ne slažete, saradujte;
- Mislite svojom glavom i radite u skladu sa svojim ubjeđenjima;
- Čuvajte zdravlje jer djelovanje u politici ima smisla samo ako je dugotrajno, a za to vam treba zdravlje;
- Podržavajte akcije i inicijative koje dolaze od žena, a radite u interesu svih građana/ki;
- Uvijek imajte na umu da su žene mnogo pametnije od muškaraca i završe svaki posao koji započnu;
- Kada najviše trebate pomoć obično ste same;
- Nijedan izazov nije razlog da se s njim ne uhvatite u koštac;
- Najviše se uzdajte u sebe;
- Pratite dnevno-političku situaciju i budite spremne na iznenadne pozive za davanje mišljenja i hrabro zastupajte svoje stavove;
- Ako govorite ISTINU, ne morate pamtit ništa (Mark Tven);
- Žene koje imaju vlastiti stav stiču respekt kod građana/ki, ali i brzo nestaju sa političke scene;

- Političke vođe se boje pametnih žena;
- Sve dok se društvo ne izbori za jednaka prava svih građana/ki i dok se ne uspostavi konkurencija znanja, a ne konkurencija poltronstva, nema nam napretka;
- Djelovanje u javnom prostoru je zbir vlastitih odluka, vještina i znanja koja se moraju konstantno unaprjeđivati i prilagođavati situacijama u kojima živimo i radimo, kao i hrabrosti bez koje nema uspjeha ni u jednom polju života i rada, zbir odlučnosti, hrabrosti, empatije, želje za učenjem i napretkom;
- Politika bi morala biti kao trka na duge staze, ne sprint i trenutni uspjeh;
- Uvijek radite analize i imajte jasne i pouzdane argumente, samo tako ćete se bez problema izboriti za svoj stav;
- Kad vas izaberu, tad sve počinje, ne završava;
- **Vrijedi li? Da!**

Amna Popovac, Naša stranka, pa Platforma za Progres i sada Zeleni (u osnivanju)

Žene koje zaista hoće da rade u politici moraju osnivati svoje stranke. To baš nije normalno, ali je potrebno jer su kod nas žene prilično nevidljive.

Indira Bajramović, samostalna, potom DF i SBB

Ženama je u kampanji mnogo teže jer muškarci u kafani završe mnogo posla, a još kad imaju sredstva da počaste i potplate – to je više od pola posla.

Emina Abrahamsdoter, SDP

Nema ravnopravnosti žena i snažnijeg feminizma u etnički podijeljenom društvu i sistemu koji je definisan Okvirnim međunarodnim sporazumom za mir u BiH ili sa OHR-om i o tome se mora govoriti više jer ne možete postići rodnu ravnopravnost u dejtonskoj BiH koja je uspostavljena na etničkom principu koji ne priznaje ravnopravnost, pa ni rodnu. Ta struktura je prijeteća i opasna jer žene postaju problem zbog toga što žele mir i jednakost, a to ova tri nacionalna tabora ne dozvoljavaju jer njima trebaju tenzije.

Svetlana Cenić, ekonomistica

Čitanje i učenje ne bole. Bole glupost, snishodljivost i povodljivost, vječno.

ISKUSTVA PODIJELILE (one koje žele podijeliti identitet)

Adisa Omerbegović-Arapović

Amila Omersoftić

Amna Popovac

Besima Borić

Dijana Zelenika

Emina Abrahamsdoter

Indira Bajramović

Ismeta Dervoz

Klelija Balta

Maja Gasal Vražalica

Senada Bosno

Svetlana Cenić

Političke partije - Skraćenice

Naša stranka

Platforma za progres

DF Demokratska fronta

SDA Stranka demokratske akcije

SDP BiH - Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine

SBB - Savez za bolju budućnost Bosne i Hercegovine

Stranke žena Bosne i Hercegovine

Liberalna stranka (nasljednici/e Saveza socijalističke omladine BiH)

HDZ BiH Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine

HDZ 1990 Hrvatska demokratska zajednica 1990

Narod i Pravda

UMJESTO OSLONCA

Izborni zakon u BiH

https://izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Izborni_zakon_PRECISCENI_TEKST-bos.pdf

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH

https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/ZoRS_32_10_B.pdf

Jedinstvena pravila za primanje i obrađivanje zahtjeva za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine

<https://arsbih.gov.ba/o-agenciji/zahtjev-za-ispitivanje/>

Zakon o finansiranju političkih partija u BiH

https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon_o_finansiranju_politickih_partija_BiH.pdf

Zakon o državnoj službi u BiH

<https://www.paragraf.ba/propisi/bih/zakon-o-drzavnoj-sluzbi-u-institucijama-bosne-i-hercegovine.html>

Zakon o državnoj službi u Federaciji BiH

<https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-drzavnoj-sluzbi-u-Federaciji-Bosne-i-Hercegovine.pdf>

Zakon o državnoj službi u Republici Srpskoj

<https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-drzavnim-sluzbenicima.html>

O Fondaciji CURE

FONDACIJA CURE osnovana je 7. 11. 2005. godine i prepoznata je kao feministička organizacija koja, kroz edukativne programe, istraživanja, analize i javno zagovaranje, lokalno i regionalno umrežavanje, angažovanu umjetnost i aktivizam, radi na podršci, jačanju kapaciteta i kreiranju sigurnog okruženja za sve žene, djevojke, djevojčice, aktivistkinje i feministkinje i za njihovo aktivno i odgovorno učešće u pozitivnim društvenim promjenama, izgradnji mira i stvaranju inkluzivnog i održivog ženskog pokreta.

Organizujući afirmativne akcije, Fondacija CURE radi na osnaživanju **žena** i djevojčica i drugih rodno senzitivnih osoba kako bi postali/e pokretači/ce društvenih promjena u BiH i svijetu. Feministički aktivizam omogućio je siguran prostor u kojem su **žene** jake, neustrašive, sposobne i ujedinjene u svim svojim različitostima. Fondacija CURE je organizacija aktivista/kinja, profesionalaca/ki i volontera/ki koji/e izlaze na ulice u znak javnog protesta protiv nasilja, diskriminacije, kršenja zakona, **ženskih** prava i osnovnih ljudskih prava, organizuju performanse protiv nasilja, pozivaju umjetnike/ce, naučnike/ce, edukatore/ice, aktiviste/kinje, građane/ke, predstavnike/ce marginalizovanih i ranjivih skupina na akciju i konkretan lični doprinos radi stvaranja boljeg i zdravijeg bosanskohercegovačkog društva, te kroz različite zagovaračke mehanizme utiču na stvaranje javnih politika socijalne pravde i najviših standarda poštovanja ljudskih prava.

Kroz svoj rad u oblasti ravnopravnosti spolova i rodova i stvaranja i razvoja solidarnog i inkluzivnog feminističkog pokreta u Bosni i Hercegovini i svijetu, Fondacija CURE se vidi kao nositeljka društvenih promjena kojima se poboljšava status **žena** i djevojčica, te marginalizovanih društvenih skupina, **čime žene** postaju ravnopravne i aktivno učestvuju u donošenju i provođenju odluka. Fondacija CURE aktivno učestvuje u radu više mreža civilnog društva u Bosni i Hercegovini i regiji, te spremno stupa u ad hoc koalicije i partnerstva s kredibilnim partnerskim organizacijama i pojedincima/kama **čije** vrijednosti i djelovanje promovišu rodnu ravnopravnost i **ženska** prava u svojoj punoći. S jedne strane, svojim radom motiviše novu generaciju feministkinja i aktivistkinja, a s druge radi na jačanju **ženskog** pokreta koji uvažava generacijske razlike i različite pristupe u načinu rada na temama rodne i spolne ravnopravnosti, omogućavajući i njegujući individualizam

unutar zajedničkog.

U nizu aktivnosti i programa koje CURE provode, postoje tri koja su prepoznatljivo vezana za sam identitet organizacije: jedinstveni feministički međunarodni događaj koji objedinjuje aktivizam i angažovanu umjetnost – PitchWise Festival **ženske** umjetnosti i aktivizma koji se od 2006. organizuje jednom godišnje; Jačanje **ženskog** pokreta kroz koordinisanje **Ženske** mreže Bosne i Hercegovine koja okuplja preko 58 organizacija civilnog društva; Promovisanje vidljivosti **žena** kroz organizaciju osmomartovskih aktivnosti – Fondacija CURE tradicionalno organizuje i predvodi Osmomartovski marš u Sarajevu, povodom sjećanja na početke **ženskog** pokreta i s ciljem skretanja pažnje javnosti na problem rodne neravnopravnosti u Bosni i Hercegovini.

O Projektu

Feminizam nije vodio ratove

Implementacijom ovog projekta htjele smo da pomognemo i podržimo **žene** koje **žele** da, bez obzira na sve prepreke i probleme na koje nailaze, naprave iskorak i bave se „politikom“. Kao aktivistkinje imamo ogromnu odgovornost pružiti, kroz direktan rad i podršku, potrebne alate i znanje drugim **ženama** koje **žele** da se aktivno uključe u politički **život** u BiH, a kako ne bi propustile prilike koje im se pružaju, sudjelovale u podjeli vlasti i osigurale da budu aktivne učesnice političkog **života** BiH.

Tokom provedbe Projekta, realizovane su mnogobrojne aktivnosti: istraživanje/ analiza; promocije/ javni događaji; PitchWise festival; seminar; ulične akcije. Cilj Projekta je da ukaže na različite izazove sa kojima se susreću i ranije su se susretale **žene** koje su **željele** da budu aktivne političarke i da daju svoj doprinos u izgradnji bolje budućnosti BiH. Ovaj Priručnik sadrži iskustva tih **žena** i svjedoči o problemima na koje su nailazile tokom svog rada, kao i o tome ko im je bio podrška. Izazovi kojima su bile izložene tokom predizbornih kampanja, ostavljali su fizičke i psihičke posljedice na njihova tijela i duše, te je stoga potrebno rasvijetliti različite aspekte ovih posljedica. Jedan od važnih ciljeva Projekta bio je uključiti **žene** različitih nacija, generacija i profesija koje su sudjelovale kao kandidatkinje na nekim od izbora, obnašale javne funkcije u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti i odlazile sa političke scene.

U svakom opresivnom sistemu postoji otpor!

O autorici

Rubina Čengić, novinarka od 1992. godine, radila je u više medija, a glavna sfera interesovanja su joj unutrašnja politika i raspolaganje javnim novcem.

Zalaže se za veća prava LGBTIQ+ zajednice, bolji tretman žena, kvalitetnije obrazovanje i veću vidljivost djece iako zna da svega toga nema bez čistog zraka i pitke vode.

